

Дар'я Харамурза,
доктор філософії з журналістики,
старший викладач кафедри реклами
та зв'язків з громадськістю
Факультету журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка

Daria Kharamurza,
PhD (Journalism),
Senior lecturer at the Department of Advertising and
Public Relations,
Faculty of Journalism,
Borys Grinchenko Kyiv University,
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-5749-6058>
Email: d.kharamurza@kubg.edu.ua

УДК 659.3:316.774-026.39

DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.163>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ФАКТОР РУЙНАЦІЇ МЕДІАПРОСТОРУ

INFORMATION TERRORISM AS A TOOL OF HYBRID WARFARE AND A DESTRUCTIVE FACTOR OF THE MEDIA SPACE

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано явище інформаційного тероризму, який набув нових ознак в умовах глобалізації та розвитку сучасних інформаційних технологій. Окреслено специфіку цього поняття. Визначено принципові відмінності між інформаційним, медіа- та кібертероризмом. Авторка наголошує, що повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, розпал гібридної війни, масштабні інформаційно-психологічні спецоперації, дезінформаційні кампанії та кібератаки стали частиною сучасного інформаційного простору. Усе це вимагає нового підходу до аналізу інформаційного тероризму.

У статті наведено основні інструменти та принципи інформаційного тероризму, визначено характерні ознаки інформаційного тероризму та його прояви в умовах російсько-української гібридної війни.

Наголошено на двох ключових точках перетину медіа та тероризму. Перша – це ретрансляція мас-медіа актів терору, друга – використання терористами мас-медіа, соціальних мереж та інших інструментів комунікації у власних цілях.

Інформаційний тероризм руйнує медіасистему та спричиняє потужний психологічний тиск у поєднанні з дезінформаційними кампаніями, поширенням фейків та дінфейків, поширенням інформаційних вірусів, застосуванням маніпулятивних технологій, посиленням психологічного тиску за допомогою медіа, трансляцією ідей ворога за допомогою продуктів масової культури, використанням інструментарію нової пропаганди. Інформаційний тероризм вносить дисбаланс у роботу медіаіндустрії, яка не може продовжувати функціонувати за старими правилами. Звідси виникає наступне не менш важливе питання – рівень медіабезпеки країни в цілому та кожного її громадянина.

Медіатероризм отримує нові можливості у віртуальному світі – світі, у який люди прагнуть втекти від жорстокої реальності. Натомість потрапляють у світ маніпуляцій та пропаганди, де інструменти «м'якої сили» у поєднанні з маніпулятивними технологіями, дезінформаційними кампаніями, залякуванням, використанням методу батога та пряника, формують викривлену реальність.

Ключові слова: медіатероризм, інформаційний тероризм, гібридна війна, мас-медіа, медіапростір.

ABSTRACT. The article analyzes the phenomenon of information terrorism, which has acquired new features in the context of globalization and the development of modern information technologies. The specifics of this concept are outlined. The fundamental differences between information, media and cyberterrorism are determined. The author emphasizes that the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, the outbreak of hybrid warfare, large-scale information and psychological special operations, disinformation campaigns and cyber-attacks have become part of the modern information space. All this requires a new approach to the analysis of information terrorism.

The article presents the main tools and principles of information terrorism. It defines the characteristic features of information terrorism and its manifestations in the conditions of the Russian-Ukrainian hybrid warfare.

Two key points of intersection between media and terrorism are emphasized. The first is mass media broadcasting of acts of terror; the second is the use of mass media, social networks and other communication tools by terrorists for their purposes.

Information terrorism destroys the media system and causes powerful psychological pressure in combination with disinformation campaigns, the spread of fakes and deepfakes, the spread of information viruses, the use of manipulative technologies, the strengthening of psychological pressure with the help of the media, the broadcast of the enemy's ideas with the help of mass culture products, and the use of new propaganda tools. Information terrorism introduces an imbalance in the work of the media industry, which cannot continue to function according to the old rules. An important question arises in this context – the country's and its citizens' media security level.

Media terrorism gains new opportunities in the virtual world – a world in which people seek to escape from the brutal reality. Instead, they enter the world of manipulation and propaganda, where the tools of «soft power» combined with manipulative technologies, disinformation campaigns, intimidation, and the use of the whip and gingerbread method, form a distorted reality.

Keywords: media terrorism, information terrorism, hybrid warfare, mass media, media space.

© Харамурза Дар'я, 2023

Вступ. Глобалізаційні процеси та розвиток сучасних інформаційних технологій посилюють роль комунікації та інформації. Підвищується також і психологічний вплив на свідомість кожної окремої людини та суспільства в цілому за допомогою різноманітних засобів і методів. Сугестія поступає місцем маніпуляції, дезінформації, дипфейкам, інформаційним вірусам та іншим технологіям.

Аналізуючи війни та збройні конфлікти ХХ століття й початку ХХІ століття, дослідники сходяться на думці, що нинішнє сторіччя стане часом гібридних воєн. Особливу увагу в цьому контексті привертає також явище тероризму, яке проявляється не лише в традиційному форматі насильницьких дій у фізичному просторі, а й трансформується. Виокремлюється й розвивається новий вид тероризму – інформаційний. До того ж загострюється питання використання терористами медіа та соціальних мереж як нових комунікаційних інструментів.

Українські та закордонні дослідники значну увагу приділяють питанню взаємодії мас-медіа та терористичних організацій, особливостям висвітлення терористичних актів у медіа, кібертероризму як відносно новому виду тероризму, що масштабувався в останні роки. Тут варто згадати праці

К. Арчетті [24], Бріжит Л. Накос [25], М. Джеттера [27], В. Коцура [11], Г. Мюнклера [17], В. Трофимова [23] та ін.

Питання інформаційного тероризму, а також медіа- й кібертероризму досліджували Т. Білецька [3], М. Джерролд [26], Т. Єрохіна [6], Д. Кіслов [9], Ю. Когут [10], І. Мисловський [15], Дж. Д. Рівера [28], О. Саган [22].

Вивченню різних аспектів інформаційної, смислової, гібридної війни присвячені праці Р. Банка [10], Д. Кулеби [12], О. Курбана [13], Г. Почепцова [20; 21]. У низці робіт розглянуто суть дезінформації, фейків, маніпуляції, пропаганди, які є інструментарієм інформаційного тероризму, зокрема, варто згадати праці О. Мороз [16], П. Померанцева [19], Г. Почепцова [21].

Мета статті – комплексний аналіз інформаційного тероризму як фактора руйнації медіапростору та інструмента гібридної війни.

Завдання: 1) за допомогою комплексного аналізу розмежувати поняття інформаційний тероризм, медіатероризм та кібертероризм; 2) визначити характерні ознаки кожного із зазначених явищ, специфіку їхнього представлення в медіапросторі; 3) визначити основні інструменти інформаційного тероризму в умовах гібридної війни.

Методи дослідження. У представленому науковому дослідженні репрезентовані соціокомунікаційний і міждисциплінарний підходи. Використання таких загальнонаукових методів як індукція, дедукція, аналіз і синтез сприяло цілісному вивченню теми дослідження. За допомогою описового методу розкрито предмет дослідження та окреслено основну проблематику. Метод порівняльного аналізу використано для зіставлення наявних визначень медіатероризму, інформаційного тероризму та кібертероризму. Для визначення основних результатів роботи використано метод узагальнення.

Результати й обговорення. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає тероризм як суспільно небезпечну діяльність, «яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні на-

сильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [7].

Можна виділити декілька хвиль, періодів, коли збільшується рівень зацікавленості темою тероризму, значення медіа в ретрансляції, сприйнятті актів терору й інформаційного тероризму як нового явища.

У світовому контексті варто відмітити дві важливі дати, які показали, наскільки потужний вплив мають медіа на ретрансляцію актів терору. У 1972 році в Мюнхені під час Олімпійських ігор було вчинено акт терору групою палестинських терористів з угруповання «Чорний вересень», глядачами якого стали більше 800 мільйонів людей. Саме можливість заявити про себе на багатомільйонну світову аудиторію, використавши весь можливий інструментарій медіа, стала однією з причин того, що терористичний акт відбувся саме за тих обставин.

Іншою датою, яка змінила світ, стало 11 вересня 2001 року. У цей день ісламська організація «Аль-Каїда» здійснила серію скоординованих терористичних актів у Сполучених Штатах Америки. Ця трагічна подія не лише стала наймасштабнішою за кількістю жертв, а й зрезонувала у світі настільки, що переосмислюється з року в рік не лише в медіапросторі, а й у сфері культурних комунікацій.

Для України питання інформаційного тероризму загострилось після 2014 року, а нова хвиля зацікавленості як серед практиків, так і теоретиків припадає на 2022 рік. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, розпал гібридної війни, масштабні інформаційно-психологічні спецоперації, дезінформаційні кампанії та кібератаки стали частиною нашого інформаційного простору. Науковці, журналісти й всі дотичні до сфери комунікацій по-новому поглянули на проблему інформаційного тероризму, виокремилось також таке поняття, як медіатероризм.

Відповідно, сьогодні ми можемо говорити про дві ключові точки перетину медіа й тероризму. Перша – це ретрансляція мас-медіа актів терору. У цьому випадку завжди залишається за-

гроза того, що через некоректне висвітлення інформації, журналісти можуть не просто подати трагічну подію як важливу частину порядку денного, а й стати співучасниками, й, самі того не бажаючи, допомогти злочинцям. Георгій Почепцов у своїх дослідженнях неодноразово наголошував на тому, що мас-медіа використовують як поле для реалізації завдань терористів. Оскільки терористи в мас-медійному просторі можуть подати інформацію про себе, поширювати з допомогою медіа свої ідеї та переконання, і вони ж створюють трагічні події, які фактично стають темою номер один у порядку денному редакцій. При цьому редакції не можуть повністю відмовитись від висвітлення терористичних актів, оскільки ці теми є резонансними та суспільно-важливими. Друга точка перетину медіа та тероризму – це використання терористами медіа, соцмереж та інших інструментів комунікації у власних цілях.

Г. Мюнклер, аналізуючи події 11 вересня 2001 року писав, що: «без резонуючого ефекту громадської думки терористичні стратегії не змогли би функціонувати, відповідно, їхня інтенсивність посилюється у процесі медіа-революції, яка з локальних, у кращому разі регіональних опіній дозволяє врешті-решт створити єдину світову громадську думку, яку ЗМІ обслуговуватимуть у реальному часі – вирішальними чинниками тут стали виникнення масової преси, поширення радіо, утвердження телебачення внаслідок використання ретрансляційних супутників» [17].

Ситуація загострилась із появою й розвитком соціальних мереж і месенджерів, які стали дієвим інструментом маніпуляцій, пропаганди, дезінформації, а у випадку роботи терористичних організацій, ще й вербування нових членів.

У сучасному суспільстві мас-медіа та соціальні мережі стали головним інструментом впливу на глобальну аудиторію. «Для підвищення ефективності здійснення стратегій терористичних актів використовуються найсучасніші інформаційні технології, які допомагають перетворити публіку на об'єкт маніпулювання» [6].

Д. Кіслов, аналізуючи напрями використання медіа терористами, виділяє такі:

1. Ідеологічний і психологічний вплив на масову аудиторію, який здійснюється за допомогою різного інструментарію пропаганди, із залученням маніпулятивних технологій тощо.

2. Системний пошук додаткових інвестицій, засобів, вербування прибічників, тобто збір матеріальних та людських ресурсів.

3. Публічний доступ до різних мап, схем, планів місць скупчення людей, громадських закладів, місць розташування особливо небезпечних об'єктів, підприємств, які працюють із отруйними речовинами, боеприпасами тощо.

4. Планування терактів та координація дій – процеси, які значно спростились у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, до того ж, стали набагато дешевшими, а забезпечити їхню ефективність за допомогою фото, відео-, та аудіоканалів стало простіше [6, с. 116].

Інтернет та соціальні мережі наразі також використовуються для збору, аналізу й поширення інформації; комунікації між різними учасниками процесу, вербування й навчання; планування операцій, пропаганди своїх ідей і збору коштів. Особлива увага до використання соцмереж як інструмента інформраційного тероризму та гібридної війни визначається й тим, що «завдяки специфіці роботи алгоритмів соціальних мереж, саме вони сьогодні є головним інструментом у поширенні інформації та дезінформації чи то безпосередньо, чи в ретрансляції через інші канали комунікації» [1].

Тож, можна стверджувати, що розвиток інформаційних технологій, окрім надання беззаперечних переваг, несе також низку загроз і відкриває нові можливості для міжнародного тероризму. Для злочинних угруповань відкрились нові можливості для посилення пропаганди й залучення нових прихильників та спростився процес комунікації в середині організацій за допомогою електронної пошти, соціальних мереж, засобів мобільного зв'язку. Наголосимо, що уряди різних країн не стоять осторонь цієї загрози, розробляють додаткові засоби та законодавчі акти, які регулюють питання безпеки громадян в офлайн та кіберпросторі. Водночас у науковій спільності та серед практиків окремо розглядається питання медіабезпеки. Комплексний, міждисциплінарний підхід до вивчення питання медіабезпеки людини представлено в монографії О. Головки [5].

Наразі в науковій спільності співіснують такі поняття, як інформаційний тероризм, медіатероризм та кібертероризм. Різниця між ними прин-

ципова, хоча дослідники й виділяють спільні риси, а подекуди й ототожнюють такі дефініції як інформаційний тероризм і медіатероризм. Нам видається важливим окреслити межі та характерні ознаки кожного з цих складних явищ, пояснити їхнє співвідношення з терміном кібертероризм, визначити їхні специфічні особливості та інструментарій, який використовується в умовах гібридної війни.

Наукова література пропонує різні підходи до визначення понять інформаційного тероризму та медіатероризму. В одних дослідженнях ці поняття чітко розмежовані, в інших – подаються як синонімічні. Фактично наразі в українському медіапросторі співіснують такі поняття, як інформаційний тероризм, медіатероризм, медіа-інформаційний тероризм та кібертероризм.

Фахівці Центру протидії дезінформації при РНБО України називають інформаційний тероризм типом тероризму, який «визначається як прямий свідомий вплив на психіку та свідомість з метою формування необхідних думок і суджень, що певним чином задають напрям поведінки людей» [8]. У цьому контексті метою інфотероризму постає створення за допомогою методів інформаційного впливу ситуації перманентного страху й пригніченості «з подальшим зловживанням нею для досягнення конкретних злочинних цілей» [8].

К. Герасименко називає інформаційний тероризм формою негативного впливу на особистість, суспільство і державу усіма видами інформації. Дослідниця зазначає, що «іншим визначенням інформаційного тероризму є діяльність, що виражається в залякуванні населення й органів влади з метою досягнення злочинних намірів» [4, с. 163].

Т. Білецька пише: «На практиці під інформаційним тероризмом завжди розуміють такий насильницький пропагандистський вплив на психіку, який не залишає для людини можливостей для критичної оцінки отримуваної інформації» [3]. Далі дослідниця наголошує: «Інформаційний тероризм породжує у громадян жах, непевність, недовіру до влади, дестабілізує і провокує владу на прийняття неадекватних відповідних заходів для окремих актів тероризму без комплексної оцінки причин їх скоєння. Подальше життя суспільства протікає в психологічній атмосфері пригніченості, напруженості, у громадян ство-

рюється враження про бездіяльність правоохоронних органів і особисту незахищеність. Тим самим порушується нормальний ритм життя, діяльність організацій, установ, підприємств. Останнє веде до погіршення ситуації в економіці, соціальній сфері, розпочинається паніка, безлад, анархія» [3].

Інструментарій інформаційного тероризму різноманітний і передбачає сильний психологічний вплив на аудиторію. Серед ключових це:

- відеоконтент, який може бути представлений не лише на телебаченні, а й на платформах «Ютуб», «Інстаграм», «Фейсбук», «Тік Ток»;
- дезінформаційні кампанії, інформаційно-психологічні спецоперації, так звані «інсайти»;
- сучасні онлайн-платформи, які відкрили доступ до нових способів поширення дезінформаційних меседжів – фейкові акаунти / сторінки, боти, таргетована реклама тощо;
- програмне забезпечення, яке дозволяє створювати й поширювати дипфейки;
- створені злочинним шляхом матеріали.

Як слушно зазначає Д. Кулеба, візуальний образ є силою комунікативної війни [12]. Поєднанням його з іншими названими інструментами викривлення реальності можна побудувати власний світ, сформувані для кожної окремої людини свою інформаційну бульбашку, яка не матиме нічого спільного з дійсністю.

Інформаційний тероризм ґрунтується на низці принципів. Перший – це використання шокуючих зображень, відео та інших матеріалів, які демонструють акти насилля, жорстоке поводження з іншими людьми. У ситуації, коли подібний контент домінує в медіапросторі та, відповідно, інформаційних бульбашках кожної окремої людини, це знижує рівень критичності мислення. Це другий принцип і він передбачає, що якщо рівень критичного сприйняття дійсності знижується в багатьох індивідів однієї спільноти, то він знижується й у громадськості в цілому. Третій принцип передбачає системне залякування аудиторії часто якоюсь неіснуючою загрозою, культивування панічних настроїв у суспільстві. Наступний принцип передбачає задіяння усіх доступних медіа, платформ, лідерів громадської думки для передачі дезінформаційних повідомлень, поширення потрібних ідей або ж їх обговорення. Оскільки навіть критичні

зауваження, незгода з думкою, яка нав'язується, будь-яка дискусія привертають додаткову увагу до проблеми. Останній принцип передбачає централізоване поширення, в деяких випадках координованість органами державної влади. Особливо якщо ми говоримо про дії країн – спонсорів тероризму [8].

Інформаційний тероризм несе загрозу державі, окремим органам державної влади, соціальним інституціям і медіапростору країни. Він сіє паніку, страх і хаос у суспільстві. При цьому його не завжди так легко розрізнити, оскільки на етапі впровадження руйнівні ідеї можуть бути легко законспіровані, подані як щось, що рятує спільноту. Мета ж досягається швидко, дії координувати легко, так само як і оперативно вносити зміни, коригувати процеси, особливо коли є належне фінансування й підтримка з різних джерел. Величезна загроза інформаційного тероризму як явища криється в тому, що наслідки руйнівних дій можуть впливати на ухвалення управлінських, політичних рішень не лише на рівні окремої держави, а й світової спільноти; з його допомогою можна об'єднати населення навколо якихось ідей, часто деструктивних.

Дослідник М. Джеролд характеризує «інформаційний тероризм як умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або іншими технологічними розробками. Мета такого зловживання – здійснення терористичних операцій або атак» [26]. Проте, на нашу думку, це визначення в нинішніх реаліях більше відповідає термінові «кібертероризм», найважливішою ознакою якого є «використання інформаційно-комунікаційних систем як знаряддя для вчинення терористичного акту» [10].

Про кібертероризм як окреме явище вперше заговорили в 1980-х роках, а сам термін запропонував Баррі Колін, науковий співробітник Каліфорнійського Інституту безпеки і розвідки. Причиною актуалізації та виокремлення поняття стала необхідність охарактеризувати тенденції переходу тероризму з простору фізичного у віртуальний. Поява інтернету та його подальший розвиток спричинив популяризацію, трансформацію й масштабування кібертероризму [10].

Законодавство України декларує: «Кібертероризм — терористична діяльність, що здійснюється у кіберпросторі або з його використанням» [10].

Дослідниця Т. Єрохіна наголошує: «якщо тероризм — це незаконне застосування сили або загроза такого застосування, суб'єктом якого є окрема людина чи угруповання, з метою залякування або примусу часто з ідеологічною або політичною метою, то медіатероризм — це використання страху, що спричинений реальними або вигаданими подіями, з метою залякування або примушення до дії людських мас, позбавлення людей можливості думати самостійно» [6]. У широкому розумінні його можна також сприймати як «зловживання медіакомунікативними процесами задля підриву так званої знаково-символьної системи держави чи суспільства» [14].

Ю. Когут, розкриваючи концептуальні питання кібертероризму, наголошує, що він [кібертероризм], так само як і медіатероризм, є різновидом інформаційного тероризму. Медіатероризм дослідник пропонує розглядати як організацію спеціальних медіакампаній з метою дестабілізації суспільства, створення у ньому атмосфери громадянської непокори, недовіри суспільства до дій органів державної влади та правоохоронних органів» [10]. При цьому він виокремлює й поняття інформаційно-психологічного тероризму як окремого різновиду інформаційного тероризму, під яким розуміє «контроль над ЗМІ з метою поширення дезінформації, чуток тощо» [10].

І. Мисловський на основі аналізу наявних дефініцій пропонує таке визначення медіатероризму: «це цілеспрямована непрофесійна й неетична діяльність працівників сфери медіа або ЗМІ як окремого суб'єкта у висвітленні подій, трактуванні та поширенні інформації, використанні різних комунікаційних технологій, що деструктивно впливає на суспільну організацію, викликає серед населення почуття паралізуючого песимізму, постійної небезпеки, тривоги і страху, сприяє популяризації незаконних угруповань, дискредитує та підриває роботу владних структур, дестабілізує державу з метою маніпулювання суспільною свідомістю задля досягнення певних політичних цілей або задоволення інтересів власників медіа чи інших стейкхолдерів. Якщо головний метод досягнення цілей у тероризмі — це терористичні акти, то аналогами терактів

у медіатероризмі є інформаційні кампанії та операції» [15].

Д. Кіслов визначає основні передумови, які спричинили поширення явища медіатероризму на межі тисячоліть. Це, зокрема:

- розширення глядацької аудиторії на весь світ, яка до того ж може спостерігати за актами насилля в реальному часі;
- ретрансляція за допомогою мас-медіа та загальною засобів зв'язку реальних сцен трагедій, насилля, актів терору, які викликають жах та страх в аудиторії;
- трагічні події демонструються знову й знову за допомогою різних каналів, таким чином продовжуючи впливати на свідомість людей, здійснюючи психологічний тиск [9, с. 115].

Терор є частиною гібридної війни. При чому не лише в просторі фізичному, а й інформаційному. Головна мета завжди одна – посіяти в суспільстві страх, паніку, залякати настільки, аби люди погодились на все лише б позбутись відчуття постійного психологічного тиску й жаху. На нашу думку, в умовах російсько-української війни, яка є красномовним прикладом війни гібридної, можна виокремити такі основні акти терору, які тою чи іншою мірою знаходять своє відображення в медіа:

- руйнація звичного способу життя, яка включає нічні атаки на тиллові міста, терористичні акти в публічних містах із застосуванням важкого озброєння;
- удари по об'єктах критичної інфраструктури та цивільних локаціях;
- позбавлення цивільного населення засобів зв'язку та доступу до комунікацій;
- поширення дезінформаційних кампаній та інформаційних психологічних спецоперацій, які реалізуються як в онлайн, так і в офлайн просторі;
- здійснення постійного психологічного тиску на громадськість.

Наведемо лише декілька прикладів терористичних актів росії проти України з початку повномасштабного вторгнення, які отримали широке медійне висвітлення [18]:

- авіаудар по лікарні в Маріуполі (9 березня 2022 р.),
- авіаудар по Маріупольському театру (16 березня 2022 р.),

- ракетний удар по центру Вінниці (14 липня 2022 р.),
- масове вбивство полонених в Оленівці (у ніч з 28 на 29 липня 2022 р.),
- перший масований обстріл об'єктів енергетики України (10 жовтня 2023 р.),
- підрих Каховської ГЕС (вночі 6 червня 2023 р.).

Ці та інші акти терору вчинені державою-агресором набули такого розголосу не тільки тому, що стали страшним злочином проти людяності, а й завдяки масштабному висвітленню їх в медіапросторі. Проте є велика вірогідність того, що в подальшому інформація про ці та інші трагедії використовувалась в медіа та соціальних мережах як одне з джерел або інструментів інформаційного тероризму.

Г. Почепцов пише: «**У війні треба визначати ворога, і це теж робить наратив.** У війні з терором немає ворога, бо це війна з методом дії. За це її критикують, наприклад, Лакофф чи Стречен. В останнього була цікава ідея, що стратегії недооцінюють людей, а саме «люди є аудиторією війни» [29]. На війну тепер дивляться мільйони, як на якусь спортивну подію. І оскільки блоги та інше дають можливість говорити всім, то зникає різниця між репортером і солдатом. Він також критикує ідею асиметричної війни як нову, бо всі війни використовують відмінності в силі із супротивником. Ідея симетричності була тільки під час холодної війни» [20].

Ще до початку повномасштабного вторгнення Д. Кулеба зазначав: «Ми живемо в безперервній комунікативній війні. Вона складається і з керованих атак з боку зацікавлених сторін (держав, політичних сил, компаній), і з некерованих спалахів інформації, що спричиняють інформаційний шторм (чи радше штурм). Із цієї суміші виникає інформаційний хаос. Певний сегмент такого хаосу можна контролювати, але неможливо контролювати весь хаос» [12]. Сьогодні ситуація загострилась і війна комунікативна стала вагомою частиною гібридної.

Висновки та перспективи. Реалії українсько-російської війни диктують нові контексти та підходи до тлумачення поняття інформаційний тероризм. Трансформація інформаційного простору, відкриття доступу до багатомільйонної аудиторії за допомогою нових інструментів комунікації не лише допомогли, а й ускладнили

процеси комунікації. Глобалізаційні процеси призвели не лише до позитивних змін у доступі до інформації, а відповідно й знань, але й до подальшого поширення маніпулятивних технологій. Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє зацікавленість наукової спільноти обраною темою. Увага науковців і практиків до дослідження інструментарію інформаційного тероризму посилилась із початку повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації на територію України та загостренням гібридної війни.

Інформаційний тероризм руйнує медіасистему та спричиняє потужний психологічний тиск у поєднанні з:

- дезінформаційними кампаніями;
- поширенням фейків та дідфейків;
- поширенням інформаційних вірусів;
- застосуванням маніпулятивних технологій;
- посиленням психологічного тиску за допомогою медіа;
- трансляцією ідей ворога за допомогою продуктів масової культури (фільмів, серіалів, музики, літератури, живопису тощо);
- використанням інструментарію нової пропаганди.

Передача додаткам, які працюють на основі штучного інтелекту, своїх фото та відео безпосередньо самими користувачами, теж несе небезпечну загрозу. Таким чином збирається величезний масив інформації, який може бути використаний зловмисниками. При цьому це питання не регулюється наразі на належному рівні законодавчо.

Медіатероризм отримує нові можливості у віртуальному світі – світі, у який люди прагнуть втекти від жорстокої реальності. Натомість потрапляють у світ маніпуляцій та пропаганди, де інструменти «м'якої сили» у поєднанні з маніпулятивними технологіями, дезінформаційними кампаніями, залякуванням, використанням методу батога та пряника, формують викривлену реальність.

Інформаційний тероризм руйнує інформаційний простір, вносить дисбаланс у роботу медіаіндустрії, яка не може продовжувати функціонувати за старими правилами. Звідси виникає наступне не менш важливе питання – рівень медіабезпеки країни в цілому та кожного її громадянина.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв І. Ю., Новохатько Л. М., Сінько А. С. *Інформаційно-комунікаційна діяльність та аналітика під час російсько-української війни (на прикладі соціальних мереж)*. *Communications and Communicative Technologies*. 2023. № 23. С. 156–163. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47760/1/A_Sinko_CCT_23_2023_FJ.pdf (дата звернення: 18.12.2023).
2. Банк Р. О. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України: теоретико-правовий аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1(16). С. 110–116. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/17.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).
3. Білецька Т. Медіа-тероризм як один із проявів сучасного тероризму. *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*. 2015. Вип. 4. С. 210–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pikctse_2015_4_19 (дата звернення: 18.12.2023).
4. Герасименко К. С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму». *Форум права*. 2009. № 3. С. 162–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_26 (дата звернення: 18.12.2023).
5. Головка О. М. Медіабезпека людини: засади інформаційно-правової політики: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2019. 168 с.
6. Єрохіна Т. Проблема визначення поняття «медіа-тероризм». URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/751> (дата звернення: 18.12.2023).
7. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 28.04.2023 р. № 2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
8. Інформаційний тероризм. *Центр протидії дезінформації*. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/informacijnyj-terorizm/> (дата звернення: 18.12.2023).
9. Кіслов Д. Трансформаційні процеси медіа-безпеки та медіа-тероризму. *Інформація і право*. 2011. № 2 (2). С. 114–122. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/11kdmmt.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).
10. Когут Ю. І. Кібервійни, кібертероризм, кіберзлочинність (концепції, стратегії, технології): практ. посібн. Київ: Консалтингова компанія «СІДКОН»; ВД «Дакор», 2022. 284 с.
11. Коцур В. Тероризм і засоби масової інформації: межа об'єктивності і мас-медіального продовження терактів. *Політичний менеджмент*. 2009. №6. С. 167–172.
12. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: #книголав, 2022. 384 с.
13. Курбан О. В. Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту в умовах інформаційної війни. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/519> (дата звернення: 18.12.2023).
14. Медіа-тероризм: тепер і в Україні? URL: <https://detector.media/community/article/444/2002-05-21-media-terorizm-tereg-i-v-ukraini/> (дата звернення: 18.12.2023).
15. Мисловський І. До питання тлумачення медіа-тероризму та його приклади на українському телебаченні. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/2472/2943> (дата звернення: 18.12.2023).
16. Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.
17. Мюнклер Г. Тероризм як стратегія комунікації. І. 2002. №25. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n25texts/muenkler.htm> (дата звернення: 18.12.2023).
18. Півторак О. Звинувачуй, заперечуй, замовчуй. Як пропаганда виправдовує воєнні злочини росіян. URL: <https://www.stopfake.org/uk/zvinuvachuj-zaperechuj-zamovchuj-yak-propaganda-vipravdovuye-voyneni-zlochini-rosiyan/> (дата звернення: 18.12.2023).
19. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності: пер. з англ. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.
20. Почепцов Г. Г. Інформаційні фактори посилення і послаблення військової дії. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20418/2018-01-21-informatsiyni-factory-posyleniya-i-poslablennya-viyskovoi-dii/> (дата звернення: 18.12.2023).
21. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.
22. Саган О. В. Протидія медіаінформаційному тероризму як питання національної безпеки України: дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2021. 224 с.
23. Трофимов А. Роль і місце національних мас-медіа в протидії проявам міжнародного тероризму. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6779/19-Trofimov.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).
24. Archetti C. Understanding Terrorism in the Age of Global Media A Communication Approach URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137291387> (дата звернення: 18.12.2023).
25. Brigitte L. Nacos. Mass-mediated terrorism mainstream and digital media in terrorism and counterterrorism. United States: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2016. 265 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=PGiDCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=media+terrorism&ots=FxY-CimR52&sig=arQ89HyAAjMJ0S0ev4PwFfEqfow&redir_esc=y#v=onepage&q=media%20terrorism&f=false (дата звернення: 18.12.2023).
26. Jerrold M. From Car Bombs to Logic Bombs: The Growing Threat from Information Terrorism. NATO Library at: Terrorism and political violence. 2000. Vol. 12. №. 2. Pp. 97–122.
27. Jetter M. The effect of media attention on terrorism. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272717301214> (дата звернення: 18.12.2023).
28. Rivera D. The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism. URL: http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117 (дата звернення: 18.12.2023).
29. Strachan H. The Direction of War. Contemporary Strategy in Historical Perspective. Cambridge. 2013. 322 p.

References

1. Afanasiev, I., Novokhatko, L. & Sinko A. (2023). Information and communication activities and analytics during the Russian-Ukrainian war (on the example of social networks). *Communications and Communicative Technologies*, no. 23, pp. 156–163. Available at: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47760/1/A_Sinko_CCT_23_2023_FJ.pdf (accessed 18 December 2023).
2. Biletska, T. (2015). Media terrorism as a manifestation of modern terrorism, *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*, vol. 4, pp. 210–218. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piktse_2015_4_19 (accessed 18 December 2023).
3. Gerasimenko, K. S. (2009). Modern Signs of Threats of «Informative Terrorism». *Forum Prava*, no. 3, pp. 162–166. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_26 (accessed 18 December 2023).
4. Holovko, O. M. (2019). Media Security of a Person: the Principles of Information and Legal Policy : monography, Vydavnychiy dim «ArtEk», Kyiv, 168 p.
5. Yerokhina, T. (2012). The Problem of Defining the Concept of «Media Terrorism». Available at: <https://social-science.uu.edu.ua/article/751> (accessed 18 December 2023).
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). The Law of Ukraine About the Fight Against Terrorism, 28.04.2023, № 2997-IX, Kyiv. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (accessed 18 December 2023).
7. Center for Countering Disinformation (2022). *Information terrorism*. Available at: <https://cpd.gov.ua/reports/informacijnyj-teroryzm/> (accessed 18 December 2023).
8. Kislov, D. (2011). Transformational Processes of Media Security and Media Terrorism, *Informatsiia i Pravo*, no. 2 (2), pp. 114–122. Available at: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/11kdmomt.pdf> (accessed 18 December 2023).
9. Kohut, Yu. (2022). Cyberwars, Cyberterrorism, Cybercrime (Concepts, Strategies, Technology) : a Practical Guide, Konsaltnyhova kompaniia «SIDKON»; VD «Dakor», Kyiv, 284 p.
10. Kotsur, V. (2009). Terrorism and Mass Media: the Limit of Objectivity and Mass Media Continuation of Terrorist Attacks. *Politychnyi menedzhment*, vol. 6, pp. 167–172.
11. Kuleba, D. (2022) The War for Reality. How to Win in the World of Fakes, Truths and Communities, #knyholav, Kyiv, 384 p.
12. Kurban, O. (2022). The Problem of Critical Thinking During Media Content Consumption in the Conditions of an Information War. Available at: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/519> (accessed 18 December 2023).
13. Detector.media. (2002). Media terrorism: now also in Ukraine? Available at: <https://detector.media/community/article/444/2002-05-21-media-teroryzm-teper-i-v-ukraini/> (accessed 18 December 2023).
14. Myslovskiy, I. (2022). On the Issues of Media Terrorism Definition and its Examples on Ukrainian TV. Available at: <http://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/2472/2943> (accessed 18 December 2023).
15. Moroz, O. (2020). Nation of Vegetables? How Information Changes Mindset and Behavior of the Ukrainians, Yakaboo Publishing, Kyiv, 288 p.
16. Münkler, H. (2002). Terrorism as a Communication Strategy, *Yi*, no. 25. Available at: <https://www.jl.lviv.ua/n25texts/muenkler.htm> (accessed 18 December 2023).
17. Pivtorak, O. (2023). Accuse, Deny, Shut Up. How Propaganda Justifies the War Crimes of the Russians. Available at: <https://www.stopfake.org/uk/zvinuvachuj-zaperechuj-zamovchuj-yak-propaganda-vipravdovuye-voyenni-zlochyni-rosiyan/> (accessed 18 December 2023).
18. Pomerantsev, P. (2020). This is not Propaganda: Adventures in the War Against Reality, Yakaboo Publishing, Kyiv, 288 p.
19. Pocheptsov, G. G. (2018). Informational Factors of Strengthening and Weakening of Military Action. Available at: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20418/2018-01-21-informatsiyni-factory-posylennya-i-poslablennya-viyskovoi-dii/> (accessed 18 December 2023).
20. Pocheptsov, G. G. (2015). Modern information wars, Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, 497 p.
21. Sahan, O. V. (2021). Countering Media-Information Terrorism as Issue of National Security of Ukraine, Manuscript, the PhD diss. (polit. sci.), The National Institute for Strategic Studies.
22. Trofimov, A. (2004). The Role and Place of the National Mass Media in Countering Manifestations of International Terrorism. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6779/19-Trofimov.pdf> (accessed 18 December 2023).
23. Archetti, C. (2013). Understanding Terrorism in the Age of Global Media A Communication Approach. Available at: <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137291387> (accessed 18 December 2023).
24. Brigitte, L. Nacos (2016). Mass-Mediated Terrorism Mainstream and Digital Media in Terrorism and Counterterrorism, Rowman & Littlefield Publishers, United States, 265 p. Available at: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=PGiDCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=media+terrorism&ots=FxY-CimR52&sig=arQ89HyAAjMJ0S0ev4PwFfEqfow&redir_esc=y#v=onepage&q=media%20terrorism&f=false (accessed 18 December 2023).
25. Jerrold, M. (2000). From Car Bombs to Logic Bombs : The Growing Threat from Information Terrorism», Terrorism and political violence, vol. 12, no. 2, pp. 97–122.
26. Jetter, M. (2017). The Effect of Media Attention on Terrorism. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272717301214> (accessed 18 December 2023).
27. Rivera, D. (2016). The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism. Available at: http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117 (accessed 18 December 2023).
28. Strachan, H. (2013). The Direction of War. Contemporary Strategy in Historical Perspective, Cambridge, 322 p.

Надіслано до редакції: 20.12.2023 р.